

УДК 339.9

Є. В. Хрупов,
аспірант кафедри світового господарства і
міжнародної економічної інтеграції
Українського державного університету
фінансів та міжнародної торгівлі

МОЖЛИВОСТІ ПОСИЛЕННЯ ПРАГМАТИЗМУ РОСІЙСЬКОГО ВЕКТОРА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ МІНІМІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕНЕРГОЗАЛЕЖНОСТІ

Розглянуто специфіку транснаціонального співробітництва України з Російською Федерацією, розкрито характерні особливості торгівлі між країнами. Досліджено структурні дисбаланси в українській економіці, пов'язані із невластивою для світової практики домінуючою енергозалежністю, та зумовлений нею незадовільний рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Проаналізовано сучасні тенденції у зовнішньоекономічній політиці України і можливі шляхи подальшої участі нашої країни в регіональних інтеграційних процесах.

Ключові слова: зовнішньоекономічна політика, паливно-енергетичний комплекс, енергозалежність, Митний союз, регіональна інтеграція, СОТ, національний інтерес.

Є. В. Хрупов
**ВОЗМОЖНОСТИ УСИЛЕНИЯ ПРАГМАТИЗМА
РОССИЙСКОГО ВЕКТОРА
ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ
ПУТЕМ МИНИМИЗАЦИИ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ
ЭНЕРГОЗАВИСИМОСТИ**

Рассмотрена специфика транснационального сотрудничества Украины с Российской Федерацией, раскрыты характерные особенности торговли между странами. Исследованы структурные дисбалансы в украинской экономике, связанные с несвойственной для мировой практики доминирующей энергозависимостью, и обусловленный ею неудовлетворительный уровень конкурентоспособности отечественной продукции. Проанализированы современные тенденции во внешнеэкономической политике Украины и возможные пути дальнейшего участия нашей страны в региональных интеграционных процессах.

Ключевые слова: внешнеэкономическая политика, топливно-энергетический комплекс, энергозависимость, Таможенный союз, региональная интеграция, ВТО, национальный интерес.

E. V. Khрупov

**POSSIBILITIES OF STRENGTHENING THE
PRAGMATISM OF RUSSIAN VECTOR OF THE
UKRAINIAN FOREIGN ECONOMIC POLICY BY
MINIMIZING THE NATIONAL ENERGY DEPENDENCE**

The specifics of transnational cooperation between Ukraine and the Russian Federation is considered, the peculiarities of trade between countries are highlighted. Structural imbalances in domestic economy, associated with the unique for the world practice energy dependence and due to its poor competitiveness of domestic products are researched. Current trends in Ukraine foreign economic policy and possible future participation of our country in the regional integration processes are analyzed.

Key words: foreign economic policy, fuel and energy complex, energy dependence, the Customs Union, regional integration, WTO, national interest.

Постановка проблеми. Попри пріоритетність європейського вектора інтеграційних прагнень України повноцінна реалізація її національного інтересу та економічного потенціалу не може обмежуватися лише цією площиною, оскільки значною мірою вона обумовлена й ефективністю налагодження стійких, взаємовигідних і довготривалих економічних зв'язків із країнами СНД, особливо з Російською Федерацією. Цьому є ряд об'єктивних причин, основна з яких, безперечно, полягає у значній енергозалежності промислово-економічного комплексу нашої країни від поставок енергоресурсів північно-східним сусідом. Саме цим пояснюються перманентні активні дискусії в наукових, політичних та ділових колах нашої держави стосовно євразійської моделі інтеграції України – чи то у форматі Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану, чи то участі в Єдиному економічному просторі. Особливої актуальності окреслена проблематика набуває через необхідність розробки нових парадигмальних засад для розбудови євразійського співробітництва України на принципах відкритості, незалежності від політичних впливів і прагма-

тичності, а також узгодження цього напрямку міжнародної економічної політики держави з її остаточним євроінтеграційним вибором. Відтак логіка поточних геополітичних процесів за участю нашої держави вимагає зниження енергетичної залежності вітчизняної промисловості від імпорту вуглеводнів і рівня енергоємності ВВП у цілому для забезпечення можливості здійснення зовнішньоекономічної політики на засадах побудови економічно ефективного регіональної моделі співробітництва за умови прагматичного відстоювання національних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми самоідентифікації України на пострадянському геоekonomічному просторі в контексті обумовлених дефіцитом власних енергетичних ресурсів структурних дисбалансів економіки періодично висвітлювалися у роботах таких учених, як Андрійчук В. Г., Білорус О. Г., Геєць В. М., Гончар М. І., Мазаракі А. А., Пахомов Ю. М., Поручник А. М. та ін. Проте сучасні процеси регіоналізації характеризуються стрімкою динамікою і необхідністю перманентного моніторингу регіональних економіко-політичних трендів для

адекватного визначення ключових елементів та векторів вітчизняної зовнішньоекономічної політики, що й обумовило мету нашого дослідження.

Мета статті: визначити сучасний стан торговельно-економічних відносин між Україною та Російською Федерацією, дослідити рівень вітчизняної енергозалежності, оцінити можливості українського ПЕК щодо самозабезпечення власними енергоресурсами, проаналізувати нові процеси регіональної інтеграції на пострадянському просторі й надати рекомендації щодо формування адекватної поточним геополітичним викликам зовнішньоекономічної політики України.

Основні результати дослідження. Співробітництво колишніх союзних республік у рамках Співдружності Незалежних Держав на початковому етапі його створення базувалося на засадах загальносоюзного поділу праці. Проте з часом, із запровадженням хоч і недосконалих, але ринкових механізмів міждержавної співпраці відбулася певна асиметрія зовнішньоекономічних відносин країн-членів цього співтовариства, що набула свого матеріального прояву у стагнації взаємної торгівлі країн СНД, погіршенні її товарної структури, згортанні взаємного інвестиційно-технологічного співробітництва держав, переорієнтації їх зовнішньоекономічних відносин на далеке зарубіжжя.

Співдружність Незалежних Держав як регіональне угруповання характеризується наявністю яскраво вираженого регіонального лідера – Російської Федерації, яка офіційно оголосила всі країни СНД зоною власного геоекономічного впливу, що й зумовлює постійні інтеграційні ініціативи з боку Росії від моменту створення Співдружності. При цьому, на нашу думку, варто зауважити, що такі геополітичні велетні, як ЄС та США, цілком визнають економіко-політичну гегемонію РФ у цьому регіоні, вибудовуючи власні відносини із країнами СНД фактично у форматах, попередньо узгоджених із Росією [1, с. 62].

Зазначимо, що основна причина подібного лояльного ставлення до посилення присутності Росії у цьому регіоні – егоїстично-прагматична, оскільки Європа великою мірою залежить від поставок сировини та енергоносіїв із РФ. Нині на Росію припадає близько 40% імпорту газу й понад 30% імпорту нафти в ЄС. Власне цим і пояснюється небажання Європейського співтовариства загострювати відносини з Російською Федерацією, зменшуючи зону її політичного впливу. Тому ЄС надто обережно протистоїть заходам, які здатні послабити геополітичний потенціал Росії, в тому числі й активізації євроінтеграційного поступу України. Підкреслимо, що реінтеграція країн СНД у союз під патронатом РФ є головною складовою «близькозарубіжної» стратегії зовнішньої політики Росії. При цьому, як зазначає авторитетний американський державний діяч та політолог Збігнев Бжезінський, ключем до домінування Росії в Євразії є Україна, адже становлення РФ як глобального економічного і політичного центру відбудеться залежно від того, чи буде Україна в пасивному підпорядкуванні Росії, чи ні [2]. Він також зауважує, що з Україною Росія є європейською країною, а без неї – азіатською.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що Російська Федерація об'єктивно є найбільшим торговельним партнером України, частка якого в зовнішньоторговельному обороті нашої країни у 2010 р. становила 31,8%, при цьому на Росію припадало 26,1% українського експорту та 36,5% імпорту [3]. До того ж варто відмітити, що останніми роками частка Російської Федерації у зовнішньоторговельному обороті України стабільно зростала, а у 2010 році навіть перевищила частку такого масштабного регіонального угруповання, як Євросоюз (рис. 1).

Дані, представлені на рис. 1, наочно засвідчують, що динаміка зовнішньоторговельного обороту між Україною і країнами ЄС демонструє знижувальний тренд, натомість товарообмін із Росією останніми роками неухильно зростає, закріплюючи роль Російської Федерації як найбільшого торговельного партнера нашої держави.

Щодо товарної структури взаємної торгівлі між Україною та Російською Федерацією, то основними вітчизня-

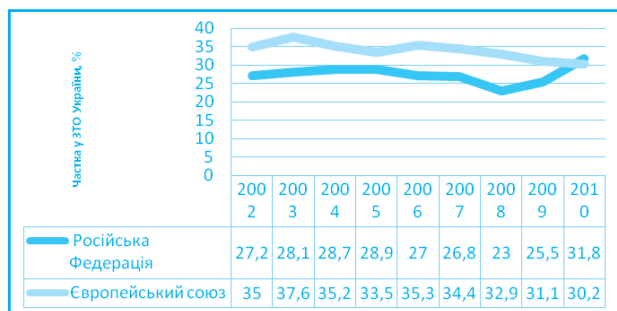

Рис. 1. Частка Росії та Євросоюзу в зовнішньоторговельному обороті України за 2002-2010 рр., %

Джерело: Складено автором за матеріалами [3]

ними експортними товарами виступають продукція чорної металургії, АПК (цукор, горілчані вироби, олія), хімічної індустрії та машинобудування (в тому числі комплектуючі для раніше поставленої техніки, поставки в межах виробничої кооперації). При цьому умови проникнення українських товарів на ринок північно-східного сусіда час від часу погіршуються як через посилення прямого захисту власних виробників (особливо після утворення Митного союзу Російської Федерації, Білорусії та Казахстану), так і через низьку конкурентоспроможність виробів українських підприємств порівняно із високотехнологічними товарами західних фірм чи дешевими товарами з Китаю та країн Південної Азії, відсутність належної товаропровідної мережі, реклами, сервісної служби тощо.

Як наслідок, Україна може зіткнутися із загрозою втрати цього традиційного ринку збуту товарів, лібералізація якого широко відкрила його досвідченим у конкурентній боротьбі транснаціональним корпораціям. Послаблення позицій України на ринку Російської Федерації особливо згубне для нашої країни через її високу потребу в імпорті енергоносіїв та відсутність до цього часу альтернативних джерел енергоресурсів. Частка вуглеводнів у вітчизняному імпорті (понад 32%) є невластивою для світової практики і пов'язана із нерациональною структурою національної економіки, екстенсивним характером її функціонування, застарілістю виробничих фондів та відсутністю цілеспрямованої політики диверсифікації джерел енергоресурсів. Відтак подальша орієнтація зовнішньоекономічної діяльності на цей регіон може спричинити ще глибшу консервацію технологічних укладів вітчизняних виробництв, оскільки будуть відсутні стимули, які спонукають до інноваційної модернізації української промисловості.

У загальному балансі споживання первинної енергії в Україні нафта і газ загалом складають 60%, при цьому частка газу у структурі вітчизняного енергоспоживання становить 41%, нафти – 19, вугілля – 19, урану – 17, гідроресурсів та інших відновлювальних джерел – 4% (рис. 2).

Рівень використання природного газу в нашій країні є одним із найвищих у світі, що є значною економічною загрозою, зважаючи на об'єктивну залежність від зовнішніх поставок цього енергоносія. Довідково: в середньому по країнах світу частка газу в енергетичному балансі складає близько 21% – тобто майже вдвічі менше, у країнах ЄС-15 – 22%, а у США – 24% (табл.).

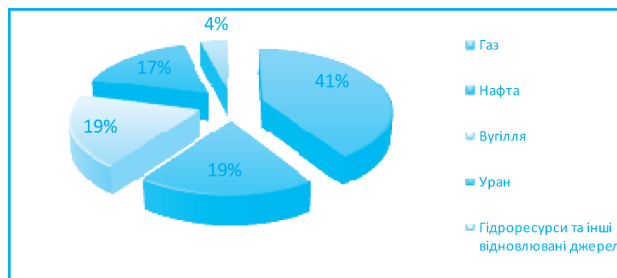

Рис. 2. Структура споживання первинної енергії в Україні

Джерело: Розроблено автором за матеріалами [4]

Таблиця
Структура споживання первинної енергії в Україні,
країнах ЄС-15, США та у світі в цілому, %

Вид енергоресурсу	Світ	Україна	Країни ЄС-15	США
Природний газ	21	41	22	24
Нафта	35	19	41	38
Вугілля	23	19	16	23
Уран	7	17	15	8
Гідроресурси та інші відновлювальні джерела	14	4	6	7
Загалом	100	100	100	100

Джерело: [5]

Водночас слід зауважити, що, як свідчать дані таблиці, за структурою споживання нафти показник України вдвічі менший за світовий рівень, частка вугілля у структурі вітчизняного енергоспоживання приблизно відповідає світовому рівню, проте частка використання альтернативної енергії – гідроресурсів та інших відновлювальних джерел – демонструє загрозливе відставання від загальносвітового рівня, що провокує подальше посилення енергозалежності вітчизняної промисловості від імпорту енергоносіїв і консервацію існуючих енергозатратних виробничих технологій.

Загальним показником ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів країни є питомі витрати первинної енергії на одиницю валового внутрішнього продукту країни (енергоємність ВВП). У 2010 році енергоємність ВВП України становила 0,89 кг умовного палива на 1 долар США з урахуванням паритету реальної купівельної спроможності (ПКС), що у 2,6 рази перевищувало середній рівень енергоємності ВВП країн світу. Причина високої енергоємності – надмірне споживання в галузях економіки енергетичних ресурсів на виробництво одиниці продукції, що зумовлює відповідне зростання імпорту вуглеводнів в Україні (рис. 3).

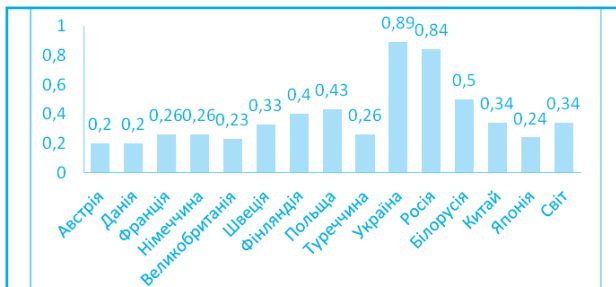

Рис. 3. Енергоємність ВВП країн світу,
кг умовного палива/1 долар США (ПКС)
Джерело: [5]

Висока енергоємність ВВП в Україні – це наслідок істотного технологічного відставання у більшості галузей економіки і житлово-комунальній сфері, незадовільної галузевої структури національної економіки та, зокрема, імпортно-експортних операцій і впливу «тіньового» сектору економіки.

Наведені на рис. 3 показники переконливо засвідчують, що енергоємність України (0,89) є однією із найбільших у світі й випереджає навіть такі постсоціалістичні країни, як Польща (0,43), Білорусь (0,5) і Росія (0,84).

І хоч, за твердженнями окремих чиновників [6], у 2011 році енергоємність ВВП прогностично знизиться до рівня 0,63 кг умовного палива/долар США, однак і цей показник є свідченням високої енергоємності української промисловості, що призводить до зниження конкурентоспроможності всіх видів української продукції, впливаючи на її собівартість та ціну для кінцевих споживачів.

Такі реалії національної економіки набувають дедалі загрозливішого характеру при оцінці потенційних можливостей самозабезпечування подібних енерговитрат за рахунок власних джерел. Адже відомо, що Україна належить до країн із дефіцитом власних природних вуглевод-

невих ресурсів, задовольняючи потребу в газі шляхом власного видобутку на 35–40%, у нафті – на 12–15% [4]. Зазначимо, що у 2010 р. використання природного газу в Україні склало 57,6 млрд. куб. м, при цьому понад 36 млрд. куб. м газу (62,5%) було імпортовано із Росії.

Той факт, що Україна знаходиться у величезній енергетичній, а отже, й економічній залежності від постачань вуглеводнів із Російської Федерації, уже став настільки банальним, що не потребує, на нашу думку, подальшого дослідження й обґрунтування. Фактично, за існуючого рівня технологічного оснащення вітчизняної промисловості наша країна змушена зважати на політичні амбіції Росії на теренах СНД через вражаючу енергозалежність та неспроможність забезпечити альтернативні джерела енергетики на сучасному етапі економічного розвитку. Будучи абсолютним монополістом на поставки енергоносіїв до України, Російська Федерація, безперечно, усвідомлює могутність свого впливу на розвиток вітчизняної промисловості та всіляко користується цим важелем, агресивно відстоюючи власні інтереси на українській землі шляхом маніпуляцій навколо ціни й обсягів поставок нафти і газу.

Голова Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки та оборони Анатолій Гриценко цілком справедливо зазначає з цього приводу, що «...не наші власні економічні успіхи або втрати, а переважно ціна на імпортний газ впливає на стабільність гривні, рівень цін у країні, обсяги фінансування медицини, освіти, армії» [7]. Додаючи до цього, що газовий сектор України є монополізованим і непрозорим, адже саме з нього проростають найбільші метастази корупції, сприяючи подальшому розвитку та процвітанню тіньової економіки у країні.

З огляду на вищезазначене, очевидно є нарізла необхідність позбавитися набутих стереотипів в енергетичній політиці. До того ж на відміну від більшості європейських країн Україна має достатньо ресурсів, аби зменшити енергетичну залежність, ключовими серед яких варто назвати такі [7]:

- наявність газу власного видобутку – понад 20 млрд. кубометрів щорічно з можливістю подальшого нарощування обсягів видобутку;
- запаси газу на морському шельфі, що потребують освоєння;
- величезні поклади сланцевого газу, що дозволяють забезпечувати енергетичні потреби країни протягом 150 років;
- стратегічна газотранспортна магістраль (у 2004–2005 роках наша країна щорічно отримувала 25–28 млрд. кубів газу за транзитні послуги);
- унікальні підземні сховища газу;
- запаси вугілля приблизно на 400 років;
- значні перспективи розвитку атомної енергетики;
- практично незадіяний потенціал відновлювальних джерел енергії.

До речі, говорячи про енергозберезувальні технології та розвиток альтернативних джерел енергії, слід зауважити, що вже не один рік поспіль вітчизняні чиновники демонструють постійну увагу до цього питання і засвідчують на папері прагнення подолати проблему енергозатратності та енергозалежності нашої країни. Зокрема, у 2010 р. було затверджено «Національну цільову економічну програму енергоефективності та розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 рр.». Її завдання видаються доволі амбітними і полягають у зниженні рівня енергоємності валового внутрішнього продукту на 20% порівняно із 2008 р., збільшенні частки енергоносіїв із відновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива не менш як до 10% у 2015 р., зменшенні на 20% споживання природного газу і скороченні на 15–20% обсягів викидів забруднюючих речовин тощо.

І хоч, за даними офіційних джерел, останніми роками відбувається певне зниження енергоемності ВВП (обсяг споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів знизився від 200,6 млн. тонн умовного палива у 2005 р. до 170,5 млн. тонн у 2009 р.), однак подібні тенденції не є досить виразними, щоб говорити про кардинальне вирішення проблем енергозалежності української промисловості. До того ж споживання природного газу, за імпорту якого Україна платить наразі \$264 за 1 тис. кубометрів, зменшилося від 76,4 млрд. кубометрів у 2005 р. до 57,6 млрд. у 2010 р. Але частка газоспоживання в енергобалансі країни все ще залишається на рівні 41% [6].

Щодо ситуації у відновлювальній енергетиці, то її можна охарактеризувати як стабільно незмінну, оскільки це питання вже котрий рік поспіль залишається відкритим попри його надзвичайну актуальність у сьогодишніх реаліях. В енергобалансі країни частка альтернативних джерел енергії складає менш як 1%. При цьому цей показник не змінювався останні чотири роки (для прикладу: частка відновлювальних джерел енергії в загальному світовому споживанні становить близько 14%). Загальний річний технічно досяжний енергетичний потенціал відновлюваних джерел енергії в Україні в перерахунку на умовне паливо становить близько 98 млн. тонн, що прирівнюється до більш як 50% загального енергоспоживання у країні [6].

До речі, однією з вимог, що висуваються до країни при вступі в Європейський Союз, є показник частки відновлювальних джерел енергії в національному енерговиробництві, який має бути не менш як 6%, а з урахуванням великої гідроенергетики – не менш як 12%. Однак Україна продовжує перебувати в рамках заданих енергетичних стереотипів, інерційно імпортує газ та нафту, тим самим консервуючи існуючі технологічні уклади і поглиблюючи енергетично-економічну залежність.

Сьогодні стало очевидно, що Росія не полишила своєї давньої ролі локомотиву інтеграційних процесів на пострадянському просторі та продовжує політику «збирання земель». У липні 2010 року, із початком функціонування Митного союзу у складі Росії, Білорусі та Казахстану, вона просулася ще на крок уперед у цьому напрямі.

Відповідно до визначення СОТ, митний союз – це єдина митна територія, що передбачає скасування всіх митних зборів та обмежень між країнами-членами, запровадження єдиного митного тарифу на товари третіх країн і реалізацію спільної зовнішньоторговельної політики. В ухвалених документах таке саме розуміння цього питання демонструють й члени нового Митного союзу.

Проте домовленості про умови функціонування цього інтеграційного утворення містять таку кількість винятків і неврегульованих питань, що від митного союзу лишається одна назва. Згідно із підписаними документами, існує більш як 400 винятків щодо домовленостей про вільний рух товарів. Крім того, буде збережено митний контроль на кордонах між країнами-членами, а також нетарифні торговельні обмеження, тобто квоти і субсидії. Зокрема, Росія зберегла мито на експорт нафти та нафтопродуктів до Білорусі, а Білорусь – мито на транспортування російської нафти своєю територією.

До того ж новостворений Митний союз не вимагає дотримання єдиної митної політики від країн-учасниць. Звичай питання щодо використання інструментів торговельного захисту мають належати до повноважень єдиного наднаціонального органу, який власне і створюється з метою координації спільної митної політики. Втім, у випадку із Росією, Білоруссю та Казахстаном останнє слово залишається за їхніми урядами. Отже, Митний союз між Росією, Білоруссю і Казахстаном не може таким вважатися, оскільки не відповідає низці ознак та принципів цього об'єднання. Понад те, новоутворене інтеграційне утворення не є навіть зоною вільної торгівлі – найпростішою з усіх форм інтеграції, адже воно не забезпечує скасування внутрішніх митних зборів і тарифів під час імпорту товарів.

Категорії «зона вільної торгівлі», «митний союз», «єдиний економічний простір» за таких обставин втрачають свій економічний зміст. Митний союз у розумінні Москви має дві основні риси, які розкривають його політичну суть. *По-перше*, у цьому 170-мільйонному євразійському просторі Росія отримує контрольний пакет акцій, адже розподіл голосів у наднаціональному органі – Комісії Митного союзу – такий: Російська Федерація – 57%, Білорусь і Казахстан – по 21,5% [1, с. 37]. Рішення приймаються двома третинами голосів, тобто Росія завжди має можливість заблокувати будь-яке з них.

По-друге, ще відвертішою є схема розподілу митних зборів у межах союзу, які, до речі, становлять істотну частину надходжень до державних бюджетів усіх трьох країн. Наразі Росія і Казахстан погодилися на таку пропорцію: Росія – 86,5%, Казахстан – 8,5%, Білорусь – 5%. Незгода Білорусі та її торги за додаткові 0,3% митних зборів видаються радше обговоренням умов капітуляції, аніж рівноцінної співпраці [1, с. 38]. Подібні принципи гегемонії під час розподілу голосів існували і в попередніх інтеграційних проектах, ініційованих Москвою на пострадянському просторі. Наприклад, в ЄврАзЕс, у рамках якого функціонує новий Митний союз, кількість голосів розподілено таким чином: Росія – 40%, Білорусь, Казахстан та Узбекистан – по 15%, Киргизстан і Таджикистан – по 7,5%. Рішення традиційно приймаються двома третинами, тобто 66%, голосів, а отже, без згоди Москви жодне рішення ухвалити неможливо.

Крім того, вступ України до Митного союзу суперечить зобов'язанням, прийнятим нашою країною в рамках СОТ. Правила цієї торговельної організації вимагають, щоб рівень захисту ринків у митному союзі не перевищував рівня захисту ринків країн до його створення, тобто єдиний тариф Митного союзу не може бути вищим за ті умови, на яких Україна вступила до СОТ. Така ситуація малоймовірна, зважаючи на те, що наразі митний тариф новоствореного Союзу на 92% складається із митних зборів Росії, які є значно вищими від вітчизняних.

Сценарій прийняття трьома країнами Митного союзу імпортних мит до третіх країн на рівні не вищому, ніж має Україна після вступу в СОТ, видається малоймовірним. Більш вірогідним при гіпотетичному приєднанні України до Митного союзу є сценарій, коли ми будемо змушені погодитись із запровадженням для третіх країн ставок імпортних тарифів, які вже погоджені в рамках Митного союзу трьома країнами. Використовуються згідно з єдиним митним тарифом. За такого сценарію Україна мусить почати процедуру перегляду своїх домовленостей у СОТ із запровадженням компенсації країнам – членам СОТ за підняття імпортних тарифів на окремі товари. При цьому, за твердженням представників Міністерства фінансів, сума компенсації, яку Україні необхідно буде виплатити через коригування своїх зобов'язань, становитиме близько \$5 млрд. [8]. Крім того, виникне безліч проблем у разі повторного вступу до СОТ – разом із Росією, Білоруссю та Казахстаном – через погіршення репутації нашої країни як члена СОТ і необхідністю підлаштування до зовнішньоекономічних інтересів Росії.

Вищезазначені фактори призвели до формування чітко окресленої стратегічно-тактичної лінії зовнішньоекономічної політики України відносно країн Митного союзу, основою якої стала позиція Уряду щодо можливості входження нашої країни до Союзу лише на умовах Світової організації торгівлі [9]. Зважаючи на неприпустимість такого варіанту розвитку подій для країн інтеграційного угруповання, і передусім Росії, оптимальний рівень інтеграції, який може запропонувати Україна за таких умов – створення зони вільної торгівлі з країнами – членами СНД і, зокрема, з Митним союзом, що передбачатиме співпрацю у форматі 3+1.

Відзначимо, що, за даними офіційної білоруської статистики, у 2010 р. товарообіг між Білоруссю та Росією становив 118,9% проти показника 2009 р. Україна ж, за даними вітчизняної митниці, у 2010 р. збільшила товарообіг із Ро-

сією до 153,1% порівняно із попереднім періодом, що перевищує показники зростання як російсько-білоруського, так і російсько-казахстанського товарообігу, що збільшився в 1,3 разу. Варто зауважити, що досягнути такого успіху нашої країні вдалося і без членства в Митному союзі.

Одна з аксіоматичних істин стверджує, що в еволюційних процесах виживають ті, хто здатний змінюватись та адаптуватися до нових умов. Динамічні зміни, спричинені загостренням конкуренції і новими викликами вітчизняним політичним та діловим колам, зумовлені прийняттям європейських правил гри, у кінцевому підсумку сприятимуть відмиранню неефективних систем і процесів та посиленню гнучких, ефективних утворень як у соціальній сфері, так і в бізнес-середовищі. Вищезазначені тенденції гіпотетичного посилення московського впливу на вітчизняну економіку викликають цілком резонне, на нашу думку, зауваження щодо формування зваженої та довгострокової зовнішньоекономічної політики – якщо наша країна не зіштовхнеться з проявами захисту національних ринків країн ЄврАзЕС і необхідністю конкурувати на висококонкурентних ринках ЄС, то неконкурентоспроможність вітчизняної продукції буде лише посилюватися, консервуючи експорт товарів низького ступеня обробки та сировини. Водночас, посилення протекціонізму з боку Росії, на наш погляд, змусить українських товаровиробників підвищувати конкурентоспроможність продукції, що дозволить ліквідувати технологічну відсталість виробництва і знайти нові ринки збуту для вітчизняних товарів. При цьому такий шлях видається набагато раціональнішим, ніж інерційний вивіз невідновлювальних ресурсів і подальший занепад вітчизняної промисловості в обмін на доброзичливо-зверхнє ставлення Росії.

Висновки. Загальновідомим є той факт, що глобально-загрозливим викликом українській економіці, який дедалі більше стримує її розвиток у майбутньому за існуючої технологічної структури вітчизняної промисловості, є дефіцит паливно-енергетичних ресурсів. Невідповідність між наявністю власних енергоресурсів країн та потребами в них, вичерпність запасів паливно-енергетичних ресурсів і зростання масштабів екологічних проблем, пов'язаних з їх видобутком, транспортуванням, переробкою та споживанням, зумовлюють тенденцію до загострення енергетичних проблем у життєдіяльності людства, кожної окремої держави. Така ситуація сьогодні змушує провідні країни світу, з одного боку, обмежувати енергоспоживання, а з другого – активно шукати та впроваджувати у виробництво альтернативні види енергії, що, безумовно, є актуальною проблемою передусім для України.

Зниження цін на російські вуглеводні, активно пропонуване владними колами РФ у разі приєднання України до інтеграційних пропозицій Москви, можуть дати короткостроковий ефект для вітчизняної промисловості. Але це є економічним самогубством у довгостроковій перспективі, адже така політика спричинить консервацію застарілих технологічних укладів, збільшення енергозалежності та подальше зниження конкурентоспроможності нашої продукції в умовах відсутності стимулів до інноваційної модернізації. Таким чином, поглиблення енергетичної залежності, невідворотне в разі приєднання України до Митного

союзу, неминуче призведе до економічної стагнації вітчизняної промисловості в довгостроковому періоді.

Проведене дослідження показує, що Росія сьогодні не готова до ролі глобального лідера через брак системності у визначенні цілей та механізмів міждержавного співробітництва в рамках євразійської інтеграції, а країни ЄврАзЕС легко стають об'єктами товарної експансії на ринках високотехнологічної продукції і через розширення її імпорту без перебудови національної технологічної бази поглиблюють своє технологічне відставання від провідних країн світу. З огляду на технологічну відсталість, розбалансованість та глибокі структурні диспропорції економік як України, так і Росії, ці держави, об'єднавшись в інтеграційний союз, мало що зможуть виграти, оскільки синергетичний ефект від інтеграції досягається або в разі об'єднання економічно сильних країн, або якщо до блоку розвинених країн долучаються потенційно динамічні економіки.

Тож на нинішньому етапі у співробітництві України з країнами СНД найдоцільнішим, на нашу думку, є закладення договірно-правових основ двостороннього співробітництва й поетапне просування до укладання поновленої угоди про зону вільної торгівлі між країнами регіону із альтернативно-прагматичним відстоюванням Україною власних економіко-геополітичних інтересів, не допускаючи посилення економічної та енергетичної залежності від агресивної зовнішньої політики регіонального лідера.

Література

1. Грановський В., Нанівська В. Нова зовнішня політика: «Україна має план» / В. Грановський, В. Нанівська // Перспективні дослідження. – 2011. – № 1–2. – 75 с.
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска / З. Бжезинский. – М.: Международные отношения, 1999. – С. 43–73.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/publish/category?cat_id=61059
5. Енергетична стратегія України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 № 145 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN38530.html
6. Аксаковська В. Іронія долі української енергоефективності [Електронний ресурс] / В. Аксаковська // Дзеркало тижня. – 2011. – № 25. – 8 липня. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/84120>
7. Гриценко А. Российский газ не нужен Украине / А. Гриценко // Forbes. – 2011. – № 4. – Июнь. – С. 16.
8. Шпак Ю. Між Шенгеном та газом [Електронний ресурс] / Ю. Шпак // Економічна правда. – 2011. – 24 травня. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/05/24/286701>
9. У Мінекономіки назвали умову вступу України до Митного союзу [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2011. – 12 травня. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2011/05/12/285520>

Стаття надійшла до редакції 28 жовтня 2011 року

Шановні колеги!
Нагадуємо Вам, що триває передплата наукового журналу
«Економічний часопис-XXI»
на 2012 рік!